

Владимир ЗЕЛИНСКИЈ

„РЕЛИГИОЗНЕ ПОТРЕБЕ“ И ХРИШЋАНСКА ВЕРА

„Само најреакционарнија црквена лица заједно са злонамерницима траже да се религиозним заједницама и њиховим члановима у нашој земљи омогући да делују како им падне на памет“.

В. А. Куроегов, „Религија и црква у совјетском друштву“

Говоре нам да ми совјетски људи можемо да се поносимо слободама које су нам дате нашим Уставом. Ми се поносимо и, како ми се чини, слободом савести волимо да се поносимо више од свега.

„Грађанима СССР-а гарантује се слобода савести, тј. право на исповедање било које религије, или неисповедање ниједне религије, обављање религиозног култа или вођење атеистичке пропаганде“, — каже нам Устав СССР-а у Чл. 52.

И тако, ради се о мирној коегзистенцији два права: право непроповедајући исповедати религију и право водити против религије пропаганду. Што се тиче овог последњег, предлажем свима атеистима и слободоумницима да се замисле над том њиховом уставном предности: може ли њихова савест реализовати своју слободу пропагирајући стоички, епикурејски, фројдовски, ничеовски, егзистенцијалистички атеизам? Да, може ли се у ствари водити атеистичка пропаганда, која исходи од другачијег тумачења марксизма од онога који одговара данашњој науци, дијалектици и перестројки? Сама питања намећу нам одговор. Слобода пропаганде даје се само атеизму у његовом сасвим конкретном државном схватању. Исто тако исповедање било које религије подразумева схватање слободе савести, које је у суштини већ унапред предодређено.

„Право на обављање религиозног култа“ пре свега ступа у противуречност са нашим правом на коришћење нормалног људског језика а не наметнутог нам системског жаргона. Но ако се и не будемо дотицали језичког проблема и узмемо за озбиљно ово правно ремек-дело сувопарног жаргона, одговара ли његов смицао реалности и ако да у којој мери? У мери доста скромној, треба признати.

Јер фамозна слобода обављања обреда је условљена пре свега присуством места за вршење обреда, регистрованих од стране државних органа. Наша земља је пространа и огромна и у њој је много насеља лишених било каквих активних обредних здања. Сви знају да је обављање ових обреда у приватним домовима или просто у природи законом забрањено. Такође је забрањено: обављање обреда католицима, ако су источног обреда, баптистима, ако су иницијативници,

пентакосталцима, ако нису регистровани, и уопште обављање сваког култа у тим конфесијама, чије је и само постојање криминално с тачке гледишта данашњег совјетског законодавства.

Удаљићемо се ипак од свих ових својеврсних, нетипичних и очито дисидентских случајева. Овдесене спремамо да говоримо о њима. Окренимо се дозвољеним култовима који уживају релативну слободу обављања, слободу, коју очигледно можемо опазити ако нам се догоди да се нађемо у једном од великих храмова, једног од великих градова, на један велики црквени празник. Милиција не улази у цркву, људе не хапсе при изласку из храма; ако се страна делегација нађе ту, то она чак по завршетку службе може да буде примљена од стране епископа да разговара о слободи савести у најнепосреднијем и другарском амбијенту. Зар се право на исповедање религије, у овом случају православне, не остварује овде у свој својој пуноћи? Па да, вероватно се и остварује, ако занемаривши изузетне случајеве сведемо слободу исповедања само на слободу обављања култа. Таква редукција се оснива на одређеној философији и има под собом чак и богословску основу. Цитирани члан Устава под својим бирократским омотачем скрива другу карактеристичну и не мање распрострањену формулу:

„Религиозни култови“, како се они званично схватају код нас, „обављају се са циљем задовољавања религиозних потреба“. Има код нас такав мрачни део народа који, ко зна због чега, има такве потребе и задовољење њих је приватна ствар сваког појединца. „Култови“ и „потребе“, „потребе“ и „култови“ схватају се као нешто јединствено, они састављају субјективни и објективни моменат принципа слободе савести, њену „ствар по себи“ и њен „феномен“, ако бисмо рекли језиком Канта, њену интимно-тајанствену и социјално-правну страну. Слобода се разуме овако: Имате ли „потребе“, можете их задовољити на местима „обављања култа“, при том на местима скривеним од туђих погледа, да се случајно не повреде осећања људи који немају таквих потреба.

Постоји чувена реченица Маркса у „Критици Готског програма“:

„Свако треба да има могућност да обавља своје религиозне, исто тако и телесне потребе, без тога да полиција забада у то свој нос“. Полиција, истина сасвим није чула и до данас код нас не чује овај здрави савет, но зато се показала јако осетљива на реч и особито на дух овог Марксовог оштроумља, оснивајући на њему своје схватање слободе савести. Два типа потреба нашли су се као на истом нивоу, на нивоу такорећи „телесног низа“. На том нивоу се и утврдила затим потсвесна философија „задовољења религиозних потреба“ на коју се ослања код нас одговорајућа законодавна мисао. Нико ту философију није тачно формулисао, а настала је више спонтано исходећи из те, очевидне за марксистички поглед на свет предпоставке, да постоји „истинита савест“ и „лажна савест“, слично томе да свако сазнање, будући класним, бива или истинитим или лажним.

„Истинито сазнање“ које изражава поступни ток историје је оваплоћено у научној идеологији, у совјетској партији и њеном лењинском ЦК; „лажно сазнање“ на овај или онај начин кочи тај ток испољавајући се у делима реакционих сила и религиозних предрасуда, а такође да се препознати у негативним појавама наше садашњице. Постоји још и „несрећно“ или „противуречно“ сазнање, у коме се одвијају оба процеса — напред и назад, бацајући његовог носиоца у драматични конфликт између старог и новог.

Може бити, ја помало преувеличавам, но сличне ствари, само у заплетенијем научном виду, можете да прочитате у било ком кратком или опширном марксистичком курсу. Ако ли читати још нисте научили, објашњавају вам их другим начином — у обданишту, школи, војсци, факултету, радном колективу, или на несрећу у компетентним органима, о којима речима, Хлебникова, може да се каже да некада бивају „местом сусрета мене и државе“. Но размислимо: уколико пре између „истинитог“ и „лажног“ сазнања, између „научне“ и „религиозне“ савести постоји тако запањујућа, управо поражавајућа неједнакост у главној, идејној области, може ли постојати међу њима пуна равноправност у области уставних гаранација, социјалног живота, људских права?

Да, може, одговара Закон: „Грађанима СССР-а гарантује се слобода савести...“ Може, но не сасвим — исправља се он, зато што једна савест, неверујућа, има право да слободно говори; друга, са религиозним потребама, — само да слободно ћути. И зато један од задатака те пропаганде, што се тиче правних аспеката, се састоји у томе, да се докаже, да између слободне речи (против религије) и слободе ћутања (за религију) постоји не само правна једнакост, него потпуна морална једнакост и једнакост у смислу. И с тим задатком она (пропаганда прим. прев) излази на крај исто тако добро, као и са многим другим неразрешивим стварима.

„Покушајмо да разјаснимо шта је потребно човеку за слободно исповедање своје религије“ — реторски се пита совјетски правник, који у датом случају као да представља целокупно државно правосудје. Одговоримо, између осталог, да је наш аутор апсолутно убеђен да управо његовом и државном атеистичком сазнању припада првенствено право да зна и да решава шта је потребно а шта не човеку за слободно исповедање своје религије. И тако, шта је потребно? „Безусловно, то је пре свега могућност лично или заједно са једновернима учествовати у богослужењима, обављати обреде својствене овом или оном вероучењу, имати за то молитвене домове и без сметње посећивати их, користити се услугама служитеља култа и томе слично (Ј. А. Розенбаум, Совјетска држава и црква. Издање „Наука“, М, 1985, стр. 58)

Даље аутор објашњава, да је све то у суштини религиозна пропаганда, али таква која се одвија само у зидовима молитвеног дома и зато не може да врши насиље над савешћу неверујућих. Случај атеистичке пропаганде, која се никако не одвија само у зидовима специјалних атеистичких домова и на најбесцеремонијалнији начин намеће себе верујућима, не разматра се у СССР-у.

У том духу изражава се и В. А. Куроједов, бивши председник Савета за дела религије. „Верујући... имају право да заједно обављају религиозне обреде, приређују молитвене скупове и церемоније везане за обављање култа: они могу да бирају и позивају служитеље култа, да се служе и управљају молитвеном зградом и култном имовином, да скупљају добровољне прилоге у молитвеној згради за одржавање те зграде и култне имовине, клира и праве свакојаке трошкове за потребе везане са задовољавањем религиозних потреба верујућих“. (В. А. Куроједов: „Религија и црква у совјетском друштву“, Политиздат М., 1984, стр. 110).

Бивши претседник, садашњи претседник — не игра улогу: општа уредба и сав контекст остају непроменљиви у свој својој монотоности: „Молитвене зграде“, „религиозни обреди“, „услуге служитеља култа“, „религиозне потребе“, понекад чак „религиозна осећања“ — о свим овим стварима скоро без икакве измене ви можете прочитати у десетинама брошура посвећених овој тематици: закон,

држава и слобода савести. Само један појам се не среће овде — појам вере. Њен глас се не чује, њена права нису гарантована, њено исповедање се не узима у обзир. „Зграде, обреди, потребе“ у принципу имају некакво право на постојање у ограђеном месту; за хришћанску веру таква права углавном нису предвиђена.

Зато што је дело „лажне савести“ задовољавати своје непросвећене потребе организујући церемоније, користећи се услугама служитеља култа итд., но ни у ком случају не дотичући се свега онога што се налази иза сакрално-церемонијалне области, не дотичући се свакодневног, социјалног, идејног и чак моралног живота, предатог у потпуну владавину „истинитом сазнању“ и атеистичкој савести. „Потребе“ се разматрају совјетским законодавством као нешто бесмислено и атавистичко по својој природи и оне се у некој мери стварно уклапају у ту претставу, замењујући веру и вршећи улогу сурогата духовног живота.

Вера нам открива другу реалност проникнуту долазећим Царством Божијим, религиозне потребе нас везују за стихије само овдашњег душевног живота.

Вера је по својој суштини активна, она не може да се сакрије и затвори у неком ограђеном месту, она је увек наш одговор Богу, изражен не само обредима него и свим нашим постојањем и његовом дубином и ширином. Религиозне потребе су пре свега пасивне, што су даље од живота, тим угодније за њих.

Вери је потребан разум, значи реч и интелектуални рад, она стреми да разуме и искаже себе, религиозне потребе, као по правилу, могу без сувишне дискусије и сасвим су задовољне сопственом недокучивошћу.

Вера има дар апостолског проповедања, она не може за увек да окрене леђа свету, да му допусти да погине без Благе вести, она има потребу да буде подељена са другима, ближима и даљима; религиозним потребама обично уопште нису потребне ни проповеди, ни општења, као што није потребна заједница, није потребна Црква ван граница храма и култа.

Вера налаже одговорност, религиозне потребе пре ослобођају од ње; вера је увек конструктивна, било да је реч о унутрашњој или спољашњој делатности; религиозне потребе су оријентисане на религиозну потрошњу, на „нагодбу са Богом“ а истовремено као без Бога, под љуштуром сваке врсте атеистичких и мистичних или чак хипнотичких преживљавања.

Вера се испуњава у љубави према Богу и ближњему; за задовољење религиозних потреба у суштини, оне су саме себи довољне.

Но како заправо да их разликујемо?

„Свако добро дрво плодове добре доноси, а рђаво дрво плодове рђаве доноси“ (Мт. 7, 17). Хришћанску веру можемо да разликујемо од специфичних потреба, тзв. „религиозних“, само по плодовима које оне доносе. Када вера нема никаквих плодова, она сигурно већ (више) и није вера.

У томе се, мислим, и састоји донекле свестан, донекле несвестан циљ совјетских законодавних мера: учинити веру бесплодном, растворити је у религиозним потребама, тако да од ње ништа не остане осим нејасних осећања. Совјетски закони наравно ништа не знају о овом тананом разликовању вере од потребе, видљивом само изнутра, но свој посао добро знају. И због тога слика процвата — са раскошним хором, звоњењем звона, међународним конференцијама за мир — и смишљен систем жестоке регламентације која кочи прави живот у вери у потпуности се слажу у СССР-у.

Сваки човек који се не да убедити наивним приказима слободе савести, који се износе у званичним говорима, ипак не може да се не запита како се слаже ова слобода са том кафкијанском лукавом испреплетеношћу разних забрана и ограничења, који спутавају у Русији цео простор потпуно дозвољеног и одобреног религиозног живота. Видљиви део овог система забележен је у фамозној одлуци „О религиозним удружењима“ од 8. априла 1929. године, активној и до данас. (Што се тиче невидљивог дела који минуциозно регулише живот храма и пастирску делатност, он је разгранатији, но мање опипљив, јер све инструкције о забранама нису познате чак ни онима који су дужни да их извршују). Циљ стваралача ове лукаве испреплетености се састоји у томе да вери буду завезане руке (добростворна делатност и уопште свака делатност ван граница култа) и запушена уста (сваки проповед ван зидина храма), тако да би она (вера) ослабила, обљутавила, дегенерисала се изнутра и свела се на просто „задовољавање“ и „обављање треба“. „Обављање треба“ тј. сва чинодејства у храму која се схватају утилитаристички и магијски и јесу права „слобода савести“, свечано прокламована совјетским Основним Законом.

Наравно, хришћанска вера се не сме распарчати или изродити под спољним притиском, јер је она жива, неочекивана и не подлеже законима овога света. Она је дар Духа Светог и зато никада не може бити изгнана из Цркве. Но тамо где је она фактички лишена речи и социјалних плодова милосрђа, где је она изолована од свих људских збивања, где она нема доступа култури и мисли, она може да остане удео избраних и светих, но код обичних и немоћних људи, каквих је већина, вера се лакше да обмотати у сујеверје и прелази у специфична „религиозна осећања“ која се задовољавају помоћу специфичних културних радњи. Поражавајуће: слободи савести, у њеном уском схватању као „обављања треба“, слобода уопште није потребна и већ ако говоримо отворено, таква религија лако може и без савести. Проповедајући атеизам совјетска држава ствара и своје сопствено „натурално богословље“ које, као да управо за то и служи, оправдава своју заветну формулу: „Религија је опијум за народ“. Почињу од тога што дају своју дефиницију о садржају вере и религиозног знања, а завршавају организовањем антинаркоманске кампање и терапије. Методама пропаганде — јавно и отворено — или, догађа се, и другим методама, већ не тако јавним али зато ефикаснијим. Али, то је већ друга тема.

Да, вери Цркве потребно је богослужење у којем се она изражава. Она је нераздвојива од Литургије, Светих Тајни, свих молитава њеног предања, икона, сакралних гестова и церемонија. Све ово је њен свештени и симболички језик, на коме она доноси до нас вест о Живом Богу, о Његовом оваплоћењу, о Његовом присуству, о Његовој блиској и запањујућој реалности. И тај начин на који се из века у век објављује ова вест не може бити за два дана просто одбачен или реформисан за љубав наше рационалистичке критике. Зато што је јединствена и неповољива, не сама та Вест (која чини суштину онога што се назива „хришћанским Откровењем“), него и форма у којој је она објављена. И она је освећена Духом Светим и ми смо је примили од наших отаца по вери. Но тешко Цркви, ако се вера њених чланова своди искључиво на религиозне и сентименталне потребе, на идолопоклонство пред симболима и сасудима или на исто такво „обављање треба“. И то је тај хорсокак у који се дух овога света свесно или несвесно труди да утера Цркву у СССР-у.

Вери, да би у пуном смислу била вера, потребна је слободна реч која се обраћа свету, лишеном Благе Вести. Њој су потребна још и дела милосрђа, нужна не само нашем суровом веку него и самој вери. Она мора да има могућност да себе спозна и истражује, њој је потребна култура, њој је потребна и заједница где би она могла да раскрива и сједињује људе. Све ово заједно и означава слободу савести, која је њој данас, може бити, потребнија више од свега. Слобода савести за веру почиње тамо где она сама изабира путеве за изражавање своје слободе.

Москва, 1987.

(Превела М. Дангубић)

